

građevina s poligonalnim svetištem, s bočnim kapelama i visokim zvonikom uz pročelje. Veliku iluzionističku kompoziciju »Uznesenje Marijino« slikao je 1752. F. Jelovšek (loše restaurirana 1885). U crkvi se od mnogobrojnih umjetnina iz XVIII. st. ističu oltari iz 1735, dar biskupa J. Branjuga, propovjedaonica, dar N. Terihaja (umro 1750), gl. oltar iz 1752. te oltarne slike V. Metzingera iz 1734–35. U baroknome samostanu četverokutne osnove (1712–21) s unutrašnjim dvorištem (zdenac iz 1717) ima baroknih slika, posuda, pokaznica iz doba rokoka i bogata knjižnica s knjigama XVI–XIX. st. U Anindolu je barokna kapela Sv. Ane s baroknim oltarima, a poviše nje kapela Sv. Jurja (uklesana godina 1622; namještaj nestao za II. svj. r.). — Stara opatija Sv. Helene, koja se spominje od 1277, porušena je oko 1785. U kapeli na Gradišću (Sv. Filip i Jakov, spominje se 1622) nalaze se oltari iz 1652. i 1753, bakreni kotlić iz Hamora (1825) i misal s venec. bakrorezima (1666). Na groblju su spomenici Ivanu Perkovicu (I. Rendić, 1875) i Franu Hrčiću (V. Radauš), a na grobnici Gabrić lik Kristov (F. Ivanščaka). Muzej grada Samobora, osn. 1949, ima arheol., etnol., kulturnopov. i umj. zbirku predmeta iz samoborskoga kraja.

LIT.: Gj. Szabo, SG. — V. Noršić, Franjevački samostan u Samoboru, VjZA, 1929, str. 106–140. — I. Sudnik, Samobor, Samobor 1938. — A. Schneider, Popisivanje, Ljetopis JAZU, 1939, 51, str. 168–180. — V. Noršić, Samobor-grad, Samobor 1942. — Samobor 1242–1942, Zagreb 1943. — L. Dobronić, Kovane rešetke na arhitektonskim spomenicima sjeverne Hrvatske, Arhitektura, 1953, 4, str. 44. — Z. Vinski, Zlatni prsten nađen u Samoboru i nakit arhitektonskog tipa u VI. i VII. stoljeću, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955. — T. Stahuljak i O. Klobučar, Pečnjaci starih gradova Susjedgrada i Samobora, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955; II, Zagreb 1958. — L. Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971. — A. Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb 1975. — Lj. Gašparović, O aktivnosti Ivana Komersteinera u Hrvatskoj, Peristil, 18–19, 1975–1976. — M. Brunović, Samobor, Ljubljana (s. a.). — Horvat—Matejčić—Prijatelji, Barok. A. Ht.

SAMOSTAN, zgrada ili skup zgrada u kojoj žive redovnici u zajednici po pravilima svojega reda. S arhit. gledišta samostan je složena građevna cjelina koja zadovoljava potrebe smještaja ljudi i dobara, te obavljanja različitih djelatnosti (fizičkih i duhovnih) na određenu prostoru.

Premda imaju mnoge zajedničke značajke, samostani su različito arhit. oblikovani ovisno o posebnoj svrsi i zadaći reda, odnosno načinu života redovnika. Veličina crkve zavisi od broja redovnika, ali i od gospodarske moći samostana i, ukoliko postoji, od darežljivosti donatora. Veličina i oblik ostalih dijelova samostanskoga sklopa zavisi od broja redovnika i od vrste djelatnosti kojom se zajednica bavi. Ako je poljodjelstvo glavno zanimanje redovnika, prevladavati će gospodarski prostori, drugdje će glavno mjesto zauzimati kulturni prostori (skriptorij, knjižnica), negdje pak,

SAMOBOR, tlocrt franjevačkoga samostana

SAMOBOR, unutrašnjost franjevačke crkve Sv. Marije

napose ako je samostan na frekventnoj prometnici, društveni (hospicij). U prizemnome dijelu samostana, blizu ulaza, smještene su obično prostorije za posjetioce i za zajedničke čine redovnika (molitva, rad, blagovanje), a na katu dormitorij koji je u starijim razdobljima zajednički, a poslije u pojedinačnim ćelijama, te skriptorij i knjižnica.

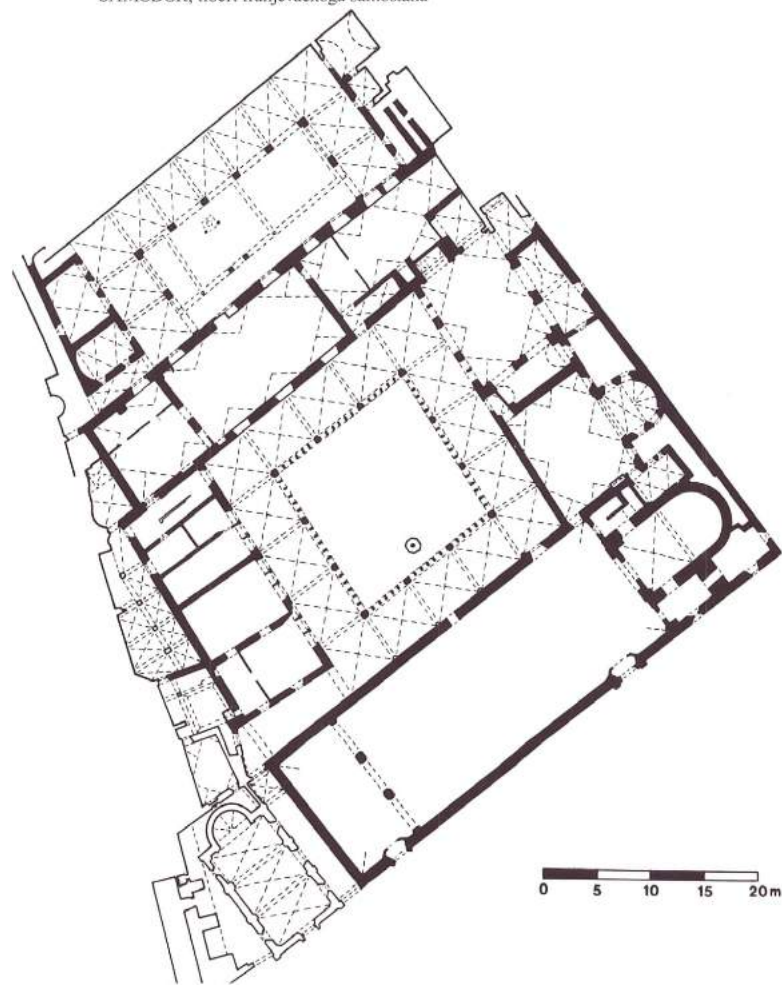
Samostani, kao relativno velik građevni zahvat, imaju uvijek jak utjecaj na prostorno oblikovanje sredine u kojoj nastaju, kao i na kulturu stanovanja i na gospodarstvo. Premda se grade u općim okvirima graditeljstva svojega doba, često se upravo iz samostana šire nove stilske težnje i značajke. Tako su benediktinci glavni širitelji romanike, cisterciti rane gotike, franjevci i dominikanci zrele gotike i renesanse, dok će isusovci i pavlini biti glavni nositelji baroka.

U doba ranoga i razvijenoga feudalizma (benediktinci) prevladava oblik samostana gdje se manje arhit. mase (stambene i gospodarske zgrade) kružno ili zrakasto smještaju oko jednoga većeg volumena (crkve sa zvonikom). Poslije se s jačanjem gradova i komunalnoga života pojavljuje novi, klaustrarski tip samostana, gdje se oko jedne »prazne« jezgre, klaustra, u pravokutnu prstenu nižu četiri relativno ravnopravna arhit. volumena. Gl. su nositelji toga tipa samostana najprije cisterciti, a potom u gradovima franjevci i dominikanci. U oba se tipa nalaze više ili manje zasebne arhit. jedinice koje su međusobno povezane zatvorenim (hodnici) ili poluzatvorenim (trijemovi) prostorima. Prvi se tip gotovo redovito nalazi osamljen u krajoliku, na velikim zemljišnim posjedima, dok drugi tip prevlada u gradovima, premda su i takvi samostani često uklopljeni u krajolike, ali u blizini naselja.

U zrelome sr. vijeku pojavljuje se još jedan, kombinirani tip samostana — kartuzija, gdje svaki redovnik unutar velikoga samostanskoga kompleksa ima vlastitu nastambu s vrtom. Te nastambe stoje u nizovima, a među sobom su povezane trijemovima ili hodnicima.

Premda se iz jednoga pisma Sv. Jeronima doznaje da je već poč. V. st. na našim otocima bilo više samostana i »velik broj« redovnika, teško je u nas govoriti o samostanskoj arhitekturi prije XI. st. Mali broj starijih samostana očuvan je tek djelomično u temeljima: Majsan pred Orebićima, Stipanska na Šolti, Šepan kraj Omišlja na Krku i Betika kraj Pule. Ti su samostani pripadali prvome valu redovništva na našoj obali a podizali su ih romanski redovnici. S pojavom benediktinaca ponovno počinje gradnja samostana; najstariji je samostan u Rižinicama u Solinu, sagrađen za vrijeme kneza Trpimira 852.

S pojavom franjevac i dominikanaca u XIII–XV. st. nastaje treće plodno razdoblje u gradnji samostana. U S krajevima Hrvatske u tome razdoblju samostane grade viteški redovi i pavlini. U XVII. st. glavni su nositelji samostanske gradnje isusovci. Velik broj samostana u Slavoniji i

0 5 10 15 20m

M. SANMICHELI, tvrđava Sv. Nikole pred Šibenikom

Vojvodini potpuno je porušen u doba tur. vladavine. U Slavoniji se samostani ponovno grade u XVIII. st. i to mahom franjevački.

LIT.: I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj, I–III, Split 1963–65. — W. Braunsfels, Abendländische Klosterbaukunst, Köln 1969. — A. Badurina, Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja, Zagreb 1990. A. Bad.

SANADER, Mirjana, arheologinja i povjesničarka umjetnosti (Split, 25. VII. 1954). Studij završila na Filozofskome fakultetu u Innsbrucku; doktorirala na istome fakultetu 1983 (*Kerberos in der Antike*). Predavala je na Studiju likovne kulture u Splitu Filozofskoga fakulteta u Zadru, od 1993. predaje provincijalnu arheologiju na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.

BIBL.: Kerber u antičkoj umjetnosti, Split 1986; *Die Revitalisierung des Diokletianspalastes von Split*, Antike Welt (Feldmeilen), 1986, 2; *O radovima don Frane Bulića na njemačkom jeziku*, Mogućnosti, 1985, 6–7; *Prikaz Kerbera na jednoj daunskoj nadgrobnoj steli*, Opuscula Archaeologica, XVII, Zagreb 1993; *O kultu Herkula u Hrvatskoj*, ibid., 1994, 18; *Zur Ikonographie der Herkulesdarstellungen in Kroatien*, IV. Internationales Kolloquium über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens, Celje 1995. Ž. D.

SANMICHELI, Giangiolamo, tal. vojni graditelj (Verona, 1513 – Famagusta na Cipru, 1558). Gradio u Zadru po nacrtima strica Michelea Sanmichelija dio ist. zidina, kopnena gradska vrata (*Porta terraferma*) i cisternu na današnjemu Zelenom trgu. Ispred šibenske luke, na malome otočiću sagradio utvrdu Sv. Nikole. Pripisuju mu se gradska vrata uz šibensku katedralu, loža i zgrada gradske straže u Zadru.

LIT.: A. Deanović, Il contributo dei Sanmicheli alla fortificazione della Dalmazia, Castellum (Roma), 1968, 7. I. Pet.

SANMICHELI, Michele, tal. graditelj (Verona, oko 1484 – IX. 1559), predstavnik manirizma u arhitekturi. Kao graditelj utvrda u službi Mletačke Republike dobio je zadatak da projektira gradski obrambeni pojas u Zadru; tamo je boravio 1532, kada je obišao i druge dalm. gradove. God. 1537. ponovno je u Dalmaciji u pratnji nećaka i suradnika G. Sanmichelija; boraveći na Kreti 1539. dobio je naređenje da se vrati u Dalmaciju radi gradnje utvrda. Pripisuje mu se nacrt za kopnena vrata u Zadru (*Porta terraferma*), slična njegovim *Porta nuova* u Veroni s elementima klasične arhit. dekoracije, te nacrt utvrda Sv. Nikole s monumentalnim ulazom na otočiću pred Šibenikom koje je izveo njegov nećak Giangiolamo.

A. SARDELIĆ, *Preobrazba*

LIT.: A. Deanović, Il contributo dei Sanmicheli alla fortificazione della Dalmazia, Castellum (Roma), 1968, 7. — K. Prijatelj, Za poglavlje o manirizmu u likovnoj umjetnosti Dalmacije, Prilozi – Dalmacija, 1972. I. Pet.

SANTINI, Giuseppe, mlet. vojni inženjer i graditelj utvrda (XVII. st.). Kao kapetan mlet. vojske boravi 1666–68. u Dalmaciji, najviše u Splitu, gdje sudjeluje u gradnji utvrda Splita i Klisa. U Muzeju grada Splita čuvaju se njegovi crteži dalm. gradova. Prvi svezak iz 1666. sadržava sedam crteža koji prikazuju vedutu Zadra, tlocrt i dvije vedute Splita, dvije vedute Hvara te prizor bitke kraj Graca. Drugi svezak iz 1668. sadržava šest listova s crtežom tlocrta i trima vedutama kliske tvrđave, okršaja s Turcima pod Klisom i tvrđave Kamen kraj Splita. — Santinijevi crteži, izrađeni sepijom, perom, olovkom, a neki i kolorirani akvarelom, imaju veliku dokumentacijsku vrijednost za proučavanje urbanizma dalm. gradova i utvrda u XVII. st.

LIT.: D. Kečkemet, Mapa crteža dalmatinskih gradova ing. Josipa Santinija, u knjizi: Četiri priloga historiji grada Splita, Split 1953. G. Mar.

SANTRAČ, Zvonimir, slikar (Pančevo, 22. X. 1952). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1977. Bio je suradnik Majstorske radionice Lj. Ivančića i N. Reisera (od 1978). U svojim djelima, utemeljenima na informelu, na gustim slojevima boje intervenirao neslikarskim materijalima (*Simfonija*, 1979). Od 1981. radi objekte u staklu, nepredvidivih i slučajnih oblika. — Samostalno izlagao u Zagrebu 1980.

LIT.: Z. Poznić, Zagrebački umjetnici mlađe generacije (katalog), Zagreb 1981. Ž. Sa.

SARDELIĆ, Ante, kipar, slikar i grafičar (Blato na Korčuli, 3. II. 1947). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1971 (V. Michieli). Od 1972. živi u Torontu. U skulpturi gradi zbijene mase organskih i mitskih asocijacija (*Majka i dijete*, 1970; *Morski valovi*, 1975), u slikarstvu je izraziti kolorist, spontana i duhovita crteža (*Djevojka i leptir*, 1978; *U vrtu*, 1985; *Preobrazba*, 1988). Djeluje u grupi kanadskih umjetnika hrv. podrijetla »Synergy 11«. — Samostalno je izlagao u Blatu, Dubrovniku, Splitu, Zagrebu, Sarajevu, Skoplju, Torontu, New Yorku, Mexico Cityju, Caracasu, Bogoti, Chicagu i Frankfurtu.

LIT.: P. Šegedin, Ante Sardelić (katalog), Dubrovnik 1970. — G. Moses, The Art of Ante Sardelić (katalog), Toronto 1980. — G. McLennan, Ante Sardelić (katalog), Chicago 1983. — V. Maleković i D. Burnett, Ante Sardelić (katalog), Zagreb 1988. Ž. Sa.

SARKOFAG, tip nadgrobnoga spomenika u kojemu se pokapa čitavo tijelo pokojnika; sastoji se od sanduka i poklopca i predviđen je da stoji nad zemljom (u mauzoleju ili na otvorenom); najprije se pojavljuje u Egiptu.

U nas se prvi pojedinačni pokopi u sarkofagu obavljaju u Dalmaciji već tijekom I. st. Tek sred. II. st. sve snažnijim prodorom inhumacije naglo se širi upotreba sarkofaga. Tada nastaju radionice specijalizirane za izradu toga tipa spomenika; najistaknutije su u Saloni gdje kontinuirano djeluju do uništenja grada. Karakteristike su tih sarkofaga jednostavni sanduk s tabulom ansatom na pročelju i praznim ili figurama ispunjenim poljima sa strane (npr. eroti koji drže izvnutu baklju ili podržavaju tabulu). Poklopac je u obliku dvostrešnog krova s ugaonim akroterijima. Manje su radionice postojale na dalm. otocima (osobito na Braču) te u drugim središtima (Jader, Epidaur). Sarkofazi sličnih značajki postojali su i u Istri, ali su tipološki osobito važni oni s pročeljem podijeljenim stupovima sa zabatom i arkadama, koji su rađeni pod izravnim utjecajem Akvileje. Od ostalih radionica na području Hrvatske isticale su se one u Panoniji (Siscia). Njihovi su sarkofazi oblicima slični onima iz Salone, ali je izbor ukrasa ipak drugačiji (portreti pokojnika, maske, eroti, fantastične životinje).

Osim sarkofaga domaćih radionica na području / obale Jadrana pojavljuju se i sarkofazi uvezeni iz drugih sredina. Najbrojniji je skupina tzv. atičkih sarkofaga izrađivanih u Ateni, koji na našu obalu prispjevaju u trećoj četvrtini II. st.; najstariji su fragmenti sarkofaga s prikazom Kentaura u lovu na lavove s otoka Koločepa. Otada se uvoz tih sarkofaga neprekidno povećava, a najvažniji je između 220. i 250. Teme su uglavnom mitološke, a likovna razrada motiva mijenja se od široko postavljenih do gusto prepletenih figura. Rijetki su cjelovitije očuvani primjerci kao što su oni s prikazom lova na kalidonskog vepra iz Splita, lova erota iz Salone, lova iz Salone (danas, većim dijelom, u Galeriji lijepih umjetnosti u Budimpešti), te nedavno pronađeni primjerak iz Salone s prikazom borbe erota. Rim. sarkofazi, premda manje zastupani, ipak se pojavljuju na našim prostorima (oko 180. pa do poč. V. st.). Najbrojniji su primjerci iz Salone, ali ih ima i u Istri (osobito starokršćanski). Neki su primjerci usprkos fragmentarnosti vrlo kvalitetni, kao onaj s prikazom gozbe pokojnika iz okolice Salone. Primjerak s prikazom Hipolita i Fedre posljednji je u nizu s tom temom, a očito pokazuje utjecaj ist. tipova sarkofaga. I starokršć. primjerci, kao onaj s prikazom prelaska Izraelaca preko Crvenoga mora, vrlo su kvalitetna djela. Iz maloazijskih radionica (središte proizvodnje vjerojatno u gradu Dokimeionu) očuvana su samo tri fragmenta.

Osim gotovih sarkofaga u naše su krajeve stizali i neobrađeni blokovi koji su se dovršavali u domaćim radionicama. Osobito je bogat uvoz iz